

Путро А. О.

**Іноземні мови
в православних духовних
навчальних закладах України:
XIX — початок XX ст.**

Активна розбудова української держави на сучасному етапі зумовила повернення суспільства до традицій вітчизняної духовності. В історичній науці значно поглибився інтерес до розробки питань, пов'язаних з освітянською діяльністю Церкви і православного духовенства.

Важливою складовою даної проблеми є діяльність православної вищої і середньої духовної школи України в XIX — поч. XX ст.

Мета статті полягає в тому, щоб у контексті висвітлення в загальних рисах ролі і місця в розвитку вітчизняної освіти Київської Духовної Академії і духовних семінарій, які функціонували в підросійській Україні в даний період, дослідити стан вивчення іноземних мов як невід'ємної складової навчального процесу у вищезазначених навчально-духовних закладах.

Принагідно зазначимо, що спеціальні праці з даної проблеми в історичній літературі практично відсутні. Є лише декілька наукових статей, надрукованих свого часу (переважно у другій половині XIX ст.) на сторінках часопису «Труды Киевской Духовной Академии»¹, а також окремі публікації в деяких загальних працях з історії Української Церкви і освіти².

На початку XIX ст. в Російській імперії, до складу якої входила Україна (окрім її західного регіону), в руслі загальних державно-політичних реформ, зокрема системи світської освіти, розпочався активний процес реорганізації православної духовної школи.

¹Труды Киевской Духовной Академии (далі — Труды КАА). 1863. Т. 3. С. 322–400; 1876. Т. 4. С. 258–293; 1884. Т. 3. № 7. С. 146–153; 1893. № 7–9. С. 394, 400, 401, 408, 413, 414, 418.

²Флоровский Г., прот. Пути русского богословия. Минск, 2006; Цыпин В., прот. История Русской Православной Церкви. М., 2007; Титов Ф. Стара вища освіта. К., 1924; Степан Сіропко. Історія освіти в Україні. Львів, 2001; Титов Ф., прот. Императорская Киевская Духовная Академия. 1615–1915. К., 2003.

28 червня 1808 р. імператор Олександр I затвердив пропозиції т. зв. Тимчасового комітету щодо перетворення духовних навчальних закладів³. Найбільш активну роль в роботі цього комітету відіграли єпископ Євгеній (Болховітінов) — майбутній митрополит Київський і тодішній статс-секретар російського уряду Михайло Сперанський. За новим положенням, усі православні навчально-духовні заклади були поділені на чотири види: академії, семінарії, повітові і приходські училища. Царським указом було створено вищий урядовий керівний орган з управління системою духовної освіти — «Комісія духовних училищ при Святишому Синоді»⁴.

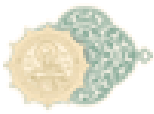
Було збережено попередній поділ країни (з 1798) на чотири духовно-навчальні округи з деяким перерозподілом територій між ними. На чолі кожного округу стояла Духовна Академія (Київська, Московська, Санкт-Петербурзька і Казанська (з 1842 р.)). У період 1817–1819 рр. до Київського духовно-навчального округу входило 12 єпархій: Київська, Чернігівська, Полтавська, Подольська, Волинська, Харківська, Катеринославська, Воронізька, Курська, Мінська, Смоленська і Орловська. 1820 року Смоленська єпархія була приєднана до Санкт-Петербурзького округу, а Кишинівська — до Київського духовно-навчального округу. В кожній єпархії передбачалося створення по одній духовній семінарії. Більшість духовних семінарій, які належали до Київського духовно-навчального округу, були розташовані на території України і Білорусі. Отже, у складі учнів семінарій і студентів Київської Духовної Академії тривалий час (принаймні до кінця 30-х років XIX ст.) переважали українці й білоруси. Безпосередньо в Україні протягом досліджуваного періоду діяло дев'ять православних духовних семінарій, в кожній з яких навчалося щорічно приблизно 200–300 учнів⁵. Найбільшою за кількісним складом була Київська Духовна Семінарія.

1814 року були остаточно затвержені статuti духовних шкіл. Духовні Академії, як вищі духовні навчальні заклади з чотирьохрічним строком навчання, готували викладачів для семінарій, а також кадри для духовної ієрархії. Кращим випускникам Академії надавалися наукові ступені кандидата богослов'я і магістра. Духовні семінарії з шестирічним строком навчання надавали середню освіту. Основна маса випускників семінарій ставала священнослужителями повітових і сільських церковних приходів. Кращі їх вихованці направлялися на навчання до Духовних Академій, частково — до Медико-Хірургічної академії в Росії.

³ Полное собрание законов Российской империи. СПб., 1830. Т. 30. № 23122.

⁴ Полное собрание законов Российской империи. СПб., 1830. Т. 30. № 23122.

⁵ Степаненко Г. В. Освітня діяльність православного духовенства в Україні (XIX — початок XX ст.). Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. К., 2002. 16 с.

Дворічні повітові училища надавали нижчу духовну освіту з правом вступу до семінарії.

Після прийняття Статуту 1814 року Київська Академія проіснувала до осені 1817 року і була тимчасово закрита до 1819 року. Причини цього полягали в тому, що духовні семінарії Київського духовно-навчального округу, перетворені за новим Статутом, почали функціонувати лише з 1817 р., а отже, не могли ще підготувати вихованців до вступу до Київської Духовної Академії. Для їхньої підготовки потрібно було не менше двох років. До відкриття Київської Духовної Академії за новим статутом керівництво духовними училищами Київського духовно-навчального округу було передано Санкт-Петербурзькій Духовній Академії.

Після закриття старої Київської Академії на її території почала функціонувати новостворена Київська семінарія. До складу її трьох дворічних відділень було відібрано 155 кращих студентів колишньої Київської Академії (25 учнів — до вищого відділення, 39 — до середнього і 91 — до нижчого)⁶. Більшість викладачів і керівного складу Київської семінарії становили прибулі до Києва магістри Санкт-Петербурзької Духовної Академії.

З самого початку функціонування Київської семінарії досить помітне місце в навчальному процесі займали іноземні мови — грецька і єврейська, а також так звані нові мови — французька і німецька.

Грецька мова вивчалася обов'язково в усіх трьох відділеннях семінарії. Щотижня в розкладі занять їй виділялося по шість годин. Відомо, що в перші два роки грецьку мову в семінарії постійно викладав професор церковної історії Михайло Леонтович⁷.

Єврейська мова вивчалася тільки в середньому і вищому відділеннях і спочатку не була в числі обов'язкових предметів. На її вивчення на тиждень відводилося після обіду три уроки по дві години кожний. Протягом усього першого дворічного семінарського курсу єврейську мову викладав професор загальної і російської історії Олександр Максимович⁸. Таку ж саму кількість годин в післяобідню пору в усіх трьох відділеннях семінарії було відведено й на вивчення однієї з нових мов — французької або німецької. Однак зазначимо, що лише в Київській і Волинській семінаріях певний час (у 30-х роках XIX ст.) вивчали польську мову⁹.

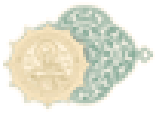
Особливе місце в навчальному процесі Київської семінарії в перші роки її існування займала латинська мова. Окремо вона не викладалася, оскільки її досить ґрунтовне знання набувалося учнями ще в пері-

⁶Троицкий Н., прот. Первый учебный курс Киевской духовной семинарии // Труды КДА. 1893. № 7. С. 379–434; № 8. С. 569–624.

⁷Там само.

⁸Там само.

⁹Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі — ЦДАІАК). Ф. 711 (Київська Духовна Академія). Оп. 2. Спр. 2649. Арк. 2, 25.

од їхнього навчання в повітових духовних училищах. Знання латини було однією з головних вимог при вступі до семінарії. Понад те, згідно з традицією, викладання таких дисциплін, як богослов'я, філософія, риторика, словесність та ін. велося латинською мовою. Нерідко учні філософського класу писали нею свої твори, спілкувалися з викладачами й між собою. Звичайним явищем були виступи учнів семінарії латинською мовою перед публікою, на диспутах, публічних іспитах тощо. Серед викладачів Київської семінарії того періоду найбільш авторитетним фахівцем-латиністом вважався професор філософії Іван Скворцов, який, окрім філософських наук, викладав латинською мовою також математику й фізику¹⁰.

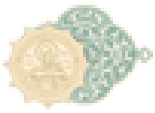
Наприкінці першої третини XIX ст. почалася посиленна русифікація навчальних закладів в Російській імперії як один із засобів боротьби проти проникнення в країну західних революційних течій. На сторінках періодичних видань і преси розпочалася широка й запекла суспільно-політична дискусія між т. зв. слов'янофілами і західниками. Цей процес не оминув і духовної школи в Україні. Так, в Київській Духовній Академії, за розпорядженням ректора Інокентія Борисова студенти почали писати російською мовою курсові твори. В спілкуванні між викладачами і студентами вживалася переважно російська мова. Значно зменшилася роль латинської мови в навчальному процесі.

В умовах введення викладання навчальних дисциплін виключно російською мовою стан вивчення іноземних мов, зокрема латинської і грецької (т. зв. класичних мов), значно погіршився. В духовних семінаріях останні, на певний час, стали другорядними навчальними дисциплінами. Латина остаточно перестала бути офіційною мовою в навчальному процесі. Її почали вивчати лише як «мертву».

1839 року замість Комісії духовних училищ було створено Духовно-навчальне управління, підпорядковане обер-прокурору Святішого Синоду. Саме ця інституція, за ініціативою обер-прокурора Синоду графа Протасова, здійснила значні зміни в діяльності духовних семінарій, спрямовані на посилення підготовки майбутніх священників до умов сільського життя. Водночас це мало стати засобом подальшого закріплення їхньої лояльності до правлячого режиму. Згідно зі спеціальним «Положенням», яке почало діяти з 1840 року, з метою максимального обмеження гуманізації навчального процесу, значно скорочувалася кількість загальноосвітніх дисциплін у семінаріях. Натомість вводилися такі нові предмети, як природознавство, основи медицини і сільське господарство¹¹. Відчутних змін зазнало викладання іноземних мов, які офіційно почали кваліфікуватися як «допоміжні» дисципліни. Так, єврейська,

¹⁰Троицкий Н., прот. Указ соч.

¹¹ЦДАІАК. Ф. 711. Оп. 2. Спр. 3119. Арк. 2.

німецька і французька мови відтепер викладалися лише за бажанням учнів семінарій і за їхнім вибором у вільний від уроків час по четвергам і суботам. При цьому у вищезазначеному «Положенні» передбачалося, що «опыт укажет, во всех ли семинариях оставить классы сих языков для желающих, или в некоторых ввести преподавание языков исключительно полезных по местным потребностям»¹².

Викладання латинської і грецької мов було піддано жорсткому контролю і регламентації. На Духовні Академії покладалася обов'язок скласти спеціальні методичні розробки («наставления») з викладання класичних мов на весь період їх вивчення в семінаріях. Особлива увага зверталася при цьому на написання учнівських творів перемінно російською і латинською мовами. Учень семінарії, відповідно до року навчання, мав написати декілька таких творів кожного навчального місяця. У нижчому відділенні — чотири, в середньому — три, у вищому — два твори¹³. Жорстко централізованим був розклад предметів семінарського курсу, а також навчальних годин з кожної дисципліни. Так, відповідно до розкладу, затвердженого Святішого Синодом від 9 серпня 1840 р., в усіх трьох відділеннях семінарій вводилося навчальне навантаження по 16 годин на тиждень. Певна кількість з них відводилася на вивчення класичних мов. Протягом першого року навчання в нижчому відділенні на вивчення грецької та латинської мов передбачалося по три години на тиждень на кожну, на другий рік — по 2 години. У вищому відділенні семінарії на читання оригінальних творів отців Церкви грецькою мовою було передбачено 2 години на тиждень¹⁴.

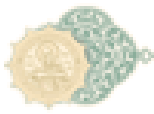
Однак подібний стан вивчення іноземних мов в духовних семінаріях тривав порівняно недовго — до 1867 року, коли було прийнято новий статут цих закладів. За новим семінарським статутом латинська та грецька мови були зрівняні з іншими предметами. Завдяки цьому, отримавши досить ґрунтовну класичну освіту, учні семінарій, вже починаючи з четвертого року навчання, мали можливість вступати до світських навчальних закладів.

Викладання грецької мови в семінаріях відтепер мало місце в усіх шести класах, з яких у перших чотирьох учні знайомилися з творами давніх класичних письменників, а в останніх двох — читали святоотцівські тексти в оригіналі. У першому класі, де на грецьку мову відводилося 5 уроків на тиждень, учні мали засвоїти весь синтаксис і, окрім того, прочитати в оригіналі два класичних твори давньогрецького історика і письменника Ксенофонта Афінського — «Анабасис» і «Кіропедія» («Виховання Кіра»).

¹² ЦДАІАК. Ф. 711. Оп. 2. Спр. 3119. Арк. 5.

¹³ ЦДАІАК. Ф. 711. Оп. 2. Спр. 3119. Арк. 11.

¹⁴ ЦДАІАК. Ф. 711. Оп. 2. Спр. 3119; Оп. 1. Спр. 1675. Арк. 7, 8.

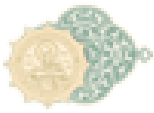
Слід зазначити, що подібне велике навантаження учнів першого класу вже невдовзі почало викликати критичні зауваження з боку фахівців. Так, професор Київської Духовної Академії Іван Корольков, на сторінках часопису «Труды Киевской Духовной Академии», пропонував викладання синтаксису продовжити і в другому класі, значно збільшивши кількість годин на цей розділ грецької мови. Доцільність закінчення викладання синтаксису в другому класі семінарії професор Корольков пояснював ще й необхідністю робити вказівки і поклики на вживання відповідних правил у поета античності Гомера і «батька історії» Геродота, твори яких ще не вивчалися учнями першого класу. Водночас, спираючись на досвід викладання класичних мов і грецької зокрема, у вітчизняних і закордонних гімназіях, автор статті наполягав, аби синтаксис викладався в першому класі концентрично, тобто шляхом вибору головних правил, а у другому класі вивчати решту¹⁵. У п'ятому і шостому класах семінарії, в яких викладалися вже богословські науки, за програмою виділялося по два уроки на тиждень на читання святоотцівських текстів у оригіналі.

Підавалася критиці й ця частина навчальної програми з грецької мови, оскільки, як засвідчила практика, при такій незначній кількості годин старшокласники семінарії були дуже обмежені в знайомстві з працями отців Церкви. Особливо на цю обставину звертали увагу викладачі Київської Духовної Академії, констатуючи відсутність ґрунтовних знань у значної частини вступників-семінаристів із класичних мов¹⁶. Вже традиційно порівнюючи семінарську програму з латинської мови з відповідним навчальним планом у гімназіях, професор Корольков зробив висновок на користь семінарії. Останні, як виявилось, за обсягом вивчення текстів латинських авторів мали перевагу. Водночас дослідник однозначно вказував на нестачу часу як на головний недолік у вивченні латини в духовних семінаріях. Наприклад, у третьому класі семінарії, де на читання уривків з творів Вергілія, Горація, Сенеки та на письмові вправи відводилося за програмою лише чотири уроки, професор Корольков наполягав збільшити заняття до 7–10 годин. Аналогічні проблеми, на думку І. Королькова, мали місце у викладанні латинської мови і в четвертому класі, в якому за програмою учні зобов'язані були прочитати уривки з творів Цицерона, Сенеки, Лактанція, Августина, а також здійснити низку практичних вправ із перекладу¹⁷. Та особливо нарікав професор І. Корольков на те, що вивчення латинської мови в духовних семінаріях закінчувалося в четвертому класі і не припадало,

¹⁵Корольков И. О преподавании классических языков в духовных семинариях и академии // Труды КДА. 1876. №10. С. 258–293.

¹⁶Там само.

¹⁷Там само.

відає, на два останні — п'ятий і шостий класи. Дійсно, досить тривала перерва у вивченні латинської мови особливо негативно проявлялася на вступних іспитах випускників-семинаристів до Духовної Академії. Так, за результатами вступних іспитів до Київської Духовної Академії 1875 року, семинаристи виявили значно більшу підготовку з грецької мови, ніж з латинської. Коли, наприклад, групі вступників з 38 чоловік було запропоновано відповідати за бажанням або грецькою, або латинською мовою, на останню зголосилося лише 12 чоловік. При цьому нікому комісія не поставила вищого балу, оскільки жоден з них не зміг вільно прочитати римських авторів, наприклад, Тита Лівія. Траплялися й такі вступники, які не знали простих граматичних правил, роблячи, зокрема, прикрі помилки в дієвідмінюванні і відмінюванні тощо. Причина подібних випадків, на думку членів приймальної комісії, полягала в тому, що в останніх двох класах семінарії латинська мова не викладалася зовсім¹⁸.

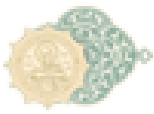
28 вересня 1819 р. було відкрито Київську Духовну Академію, після тимчасового її закриття в 1817 р., як вищий духовний навчальний заклад в Україні. Вона розміщала в приміщеннях старої Києво-Могилянської Академії поряд з Київською семінарією.

Академічний навчальний курс було поділено на два відділення — нижче й вище, кожне тривалістю два роки. В навчальній програмі Академії поряд з обов'язковими загальноосвітніми і богословськими дисциплінами, чільне місце займали іноземні мови. Так, студенти нижчого відділення вивчали грецьку мову (4 години на тиждень), єврейську мову (2 год.) і одну з нових мов (2 год.) — німецьку або французьку. Ці ж мови у зазначеному обсязі продовжували вивчатися й у вищому відділенні¹⁹. Латинська мова, хоч і вважалася необхідною для вищої богословської освіти, спочатку не була включена до навчальної програми Академії на тій підставі, що студенти набували необхідних знань з латини в духовних семінаріях. Ще при відкритті Київської Духовної Академії було офіційно визначено, що богословські науки можуть викладатися як латинською, так і російською мовами²⁰. У зв'язку з подальшим вдосконаленням навчального процесу, зокрема значною ліквідацією дрібних спеціалізацій, в 1848/49 навч. році в Київській Духовній Академії було відкрито кафедру латинської мови, яка поряд із французькою і німецькою мовами, стала загальнообов'язковою навчальною дисципліною, хоча і викладалася лише у нижчому відділенні по дві години на тиждень. Вивчення латини, або, точніше, закріплення знань студентів, зводилося переважно до перекладу російською мовою творів латинських класиків, а також російських письменників латиною. Крім того, студенти пови-

¹⁸ Там само.

¹⁹ Титов Ф., прот. Стара вища освіта. К., 1924.

²⁰ ЦДАІАК. Ф.711. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 1 зв.

нні були написати латинською мовою не менше чотирьох творів на рік. Обов'язковою була розмовна практика між викладачами і студентами та останніх між собою²¹.

З кінця 1825 року, за ініціативою митрополита Євгенія Болховітінова, в Київській Духовній Академії було введено вивчення польської мови. Існувала навіть спеціальна кафедра, закрита 1844 р., у зв'язку з ворожим ставленням російського уряду до всього польського після повстання поляків 1830–31 рр. Традиційно на високому науковому і організаційному рівні в Київській Духовній Академії функціонувала кафедра єврейської (давньоєврейської) мови. Її професорами в різний час були такі відомі вчені як А. Максимович, С. Гуляєв, С. Соловйов, І. Максимович, М. Гуляєв, І. Олєсницький та ін.

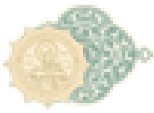
Видатним мовознавцем був вихованець, а потім професор, завідувач кафедри німецької мови Київської Духовної Академії Ф. Шимкевич. Ще студентом він оволодів дев'ятьма іноземними мовами (грецькою, латинською, давньоєврейською, халдейською, французькою, німецькою, польською, італійською і угорською). Пізніше, після переїзду в середині 30-х років XIX ст. до Санкт-Петербурга, де він жив до своєї смерті (1842 р.), Ф. Шимкевич був відомий як знавець тридцяти п'яти іноземних мов і двадцяти трьох слов'янських діалектів²².

За новим статутом Духовних Академії 1869 р. при Святішому Синоді було створено Учбовий комітет для управління всіма духовно-навчальними закладами в Російській імперії (у тому числі й в Україні). У зв'язку зі скасуванням навчальних округів адміністративна влада Академії щодо духовних семінарій була ліквідована.

У Київській Духовній Академії, за новою структурою, було утворено три відділення: богословське, церковно-історичне і церковно-практичне. Зазнали суттєвих змін і навчальні плани, зокрема викладання і вивчення класичних мов. За статутом 1869 року студенти Академії мали вивчати не дві давні мови, а одну з них — грецьку або латинську. Це було кроком назад й у порівнянні з програмами світських гуманітарних вищих навчальних закладів, де, наприклад, студенти філологічних факультетів університетів або інститутів всебічно вивчали обидві класичні мови та літературу античного світу. Щоправда, до академічної програми вводилося викладання греко-римської літератури і ознайомлення студентів з найважливішими її творами. Але за обставин, коли студенти обов'язково вивчали лише одну з класичних мов, знайомство з творами класиків виходило однобічне. Студенти дізнавалися про розвиток і напрямки або грецького, або римського світу, але не греко-римського, як

²¹ Аскоченский В. История Киевской Духовной Академии по преобразовании ее в 1819 году. СПб., 1863.

²² Титов Ф. Вказ. праця.

цього вимагала програма. Подібна однобокість вивчення давніх мов несприятливо відбивалася на загальноосвітньому рівні всіх студентів, але особливо на майбутніх викладачах грецької або латинської мов у духовних семінаріях. Не меншою мірою це торкалося й викладачів Святого Письма. Необхідно було користуватися святоотцівськими текстами грецькою мовою, з паралельним перекладом латинською мовою, або латиною в оригіналі. Водночас серйозне вивчення римської літератури було неможливе без знання грецької літератури, оскільки перша досить багато запозичила в останньої. Своєю чергою, як стверджували авторитетні фахівці-мовознавці, вивчення латинської мови, її граматичних форм, словотворення і синтаксичних особливостей могло бути ґрунтовним лише за умови доброго знання грецької мови²³. Відсутність знання саме обох класичних мов ставала особливо відчутною для студентів старших курсів, коли вони починали активно готувати самостійні дослідження з богослов'я і церковно-історичної науки. Науковий рівень цих праць неминуче знижувався, оскільки студенти здебільшого не використовували першоджерела класичними мовами.

Напередодні прийняття статуту Духовних Академій 1869 р. питання про викладання класичних мов активно обговорювалося в професорсько-викладацькому середовищі. Його переважна більшість неодноразово публічно висловлювалася на користь нерозривного викладання й обов'язкового вивчення в Духовних Академіях як грецької, так і латинської мов. Такої позиції дотримувалася й Київська Духовна Академія в особі її кращих професорів. Так, професор В. Певницький в статті «З питання про перетворення духовних академій» вважав обидві давні мови настільки необхідними для богословської освіти, що рекомендував не приймати до Академії вихованців семінарій, які погано знали класичні мови²⁴. До речі, цю рекомендацію професора В. Певницького було використано через 10 років у Санкт-Петербурзькій Духовній Академії. Рада останньої, висловлюючи занепокоєння незадовільним знанням студентами класичних мов, ухвалила всупереч діючому статуту, випробувати вступників у знанні обох давніх мов. При цьому підкреслювалося, що після вибору однієї з них для ґрунтовного вивчення, знання другої мови також є необхідним для успішного навчання в Академії²⁵. Колега В. Певницького професор А. Воронов в статті «Помітки з питання про перетворення духовних академій» визнавав за необхідне, аби обидві класичні мови викладалися в академії і були однаковими для студентів²⁶.

²³Корольков Н. Указ. соч.

²⁴Певницький В. Ф. По вопросу о преобразовании духовных академий // Труды КДА. 1867. № 5.

²⁵Там само.

²⁶Воронов А. По вопросу о преобразовании духовных академий // Труды КДА. 1867. № 5. С. 292–303.

Однак, як засвідчили наступні статuti Духовних Академій і семінарій, стан вивчення класичних мов, а також нових іноземних мов не тільки не покращився, а, навпаки, став значно гіршим. Особливо чітко це зафіксував статут 1884 року, складений за активної участі обер-прокурора Святішого Синоду К. Побєдоносцева. За цим статутом у Духовних академіях, на вибір студентів, залишилися викладання лише однієї з класичних мов. Скоротилися також програми з філософії, педагогіки і математики. В духовних семінаріях вивчення нових іноземних мов стало факультативним, а програми з класичних мов були значно скорочені.

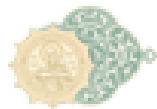
Було відновлено адміністративну владу Духовних Академій над семінаріями, яким, у свою чергу, було знову підпорядковано нижчі духовні училища.

В 1887 р. Київській Духовній Академії були підвідомчі 16 духовних семінарій: Київська, Чернігівська, Полтавська, Харківська, Подольська, Волинська, Одеська, Таврійська, Катеринославська, Мінська, Кишинівська, Донська, Курська, Воронежська, Орловська, Тифліська.

Після перемоги більшовицько-радянської влади на більшій території України було видано два урядові декрети «Про відділення церкви від держави і школи від церкви» (22 січня 1919 р.) і «Про передачу всіх навчальних закладів у відомство відділу освіти» (25 січня 1919 р.). На підставі цих декретів народний комісаріат радянської України виніс постанову від 15 лютого 1919 р. «Про духовні училища і семінарії», згідно з якою підпорядкував собі нижчу і середню ланку духовної школи. Остання перетворилася на загальноосвітню школу. Більш радикальних заходів було вжито до єдиного в Україні вищого духовного навчального закладу — Київської Духовної Академії: з квітня 1919 р. вона була закрита без права на подальше функціонування. Щоправда, після захоплення Києва військами генерала А. Денікіна наприкінці серпня 1919 р., Київська Духовна Академія відновила свою діяльність, яка офіційно тривала до грудня 1919 р. Після остаточного закріплення радянської влади в Україні навчання студентів Київської Духовної Академії в різних формах продовжувалося на приватних квартирах до 1923 року. В умовах масових репресій професорсько-викладацького складу з боку комуністичного режиму Академія, зрештою, припинила своє існування²⁷.

Відтак, питання щодо співвідношення спеціальних і загальноосвітніх дисциплін залишалося актуальним для православної духовної школи всіх рівнів протягом дослідженого періоду. Але, якщо протягом першої

²⁷ Лише після Другої світової війни, в нових геополітичних умовах, після тривалих наполягань вищих ієрархів Руської Православної Церкви, в Києві 18 лютого 1947 р. було відкрито духовну семінарію. Спочатку вона містилася в Михайлівському монастирі, а з 1949 р. — в Андріївській церкві. 1960 р., в умовах посилення офіційної політики воєнничого атеїзму, Київська Духовна Семінарія була закрита, а її вихованців переведено до Одеської і Луцької семінарій. Нове відродження духовної освіти в Україні розпочалося 1989 року.

третини XIX ст. пріоритетним було вивчення гуманітарних загальноосвітніх предметів (в тому числі й іноземних мов), то вже в наступні десятиліття, на тлі змін, що відбувалися, насамперед, в економічному житті країни, в православних духовних навчальних закладах розпочався процес утилітаризації (від латинської — *utilitas* — користь) навчання за рахунок скорочення деяких загальноосвітніх предметів, включаючи й іноземні мови. До того ж це цілком вписувалося в офіційну ідеологію того часу за формулою «православ'я, самодержавство, народність» і принцип «корисності» для держави.

Отже, вікова традиція вітчизняної духовної школи богословського навчання на основі загальноосвітньої підготовки, важливу складову якої становило ґрунтовне оволодіння іноземними мовами (особливо класичними) була поступово деформована і, зрештою, знищена разом з ліквідацією більшовицькою владою самої системи духовної освіти в Україні.

Тим самим кардинально змінювалася суть вітчизняної освіти в цілому, початок якій було закладено в греко-римському античному світі й освіченій Європі. Насильно переривалися наші багатовікові зв'язки з християнською цивілізацією.

Труды Киевской Духовной Академии